

Oslo 1

S

Straffesak mot Tore Nuland (Justitia - saken)

I brev av 18. november 1982 har De bedt om en betenkning om visse rettsspørsmål i ovennevnte sak. Dels gjelder det siktelsen for underslag overfor inkassofirmaets kunder av innkasserte beløp, dels gjelder det siktelsen for bedrageri overfor de debitorer som har vært utsatt for inkasso.

Med hensyn til de faktiske forhold bygger jeg på de opplysninger De har gitt i ovennevnte brev, supplert med tilleggsopplysninger gitt muntlig og skriftlig. De relevante deler av det faktum jeg legger til grunn, er gjengitt i betenkningen.

Som bakgrunn for drøftelsen av de forhold som er stilt om straffeansvaret, skal jeg gjøre noen mer alminnelige bemerkninger om det rettslige grunnlag for inkassosbyråernes virksomhet.

1. Forholdet mellom kreditor og inkassobyrå.

Ved inkassovirksomhet etableres det et trekantforhold mellom kreditor, debitor og inkassobyrået.

Utgangspunktet er at en kreditor som ikke får betaling av en debitor, anmoder inkassobyrået om bistand ved inndrivningen av fordringen og at byrået påtar seg dette. I forholdet mellom oppdragsgiveren (kreditor) og inkassobyrået er avtalen mellom de to avgjørende, f.eks. med hensyn til hvilke skritt byrået kan ta på egen hånd og hvilken godtgjørelse det kan beregne seg. For Justitias vedkommende er vilkårene fastlagt i de "Leveringsbetingelser" som er trykt på baksiden av firmaets formular betegnet som "Bestillingsseddel" (se vedlegg). Det er opplyst at Justitia tidligere opererte med leveringsbetingelser trykt på et A-4 ark. Utformingen var her noe annerledes, uten at jeg kan se at forskjellen er av betydning i den foreliggende sak.

Det står ikke i "Leveringsbetingelser" noe om den inkassotariff som brukes, men De har opplyst at Justitia har benyttet seg av Advokatforeningens tariff. I tillegg er debitor blitt belastet med såkalt inkassorisikopremie (se pkt. 3 nedenfor), hvis en sak har medført ekstraordinært arbeid, er kreditor blitt belastet for dette.

Det er ikke fastsatt prisforskrifter for inkassovirksomhet. Innenfor de grenser som følger av prislovens pgf. 18, står det enkelte firma derfor fritt i forhold til sin oppdragsgiver. Den Norske Advokatforening har for sine medlemmer fastsatt en veiledende inkassotariff. Foreningen har av Prisdirektoratet fått dispensasjon fra det alminnelige forbud mot konkurranseregulering av priser og avanser m.v. Norske Inkassosbyråers Forening har søkt om tilsvarende dispensasjon for en veiledende inkassotariff, men denne søknad er, så vidt jeg vet, ikke avgjort. Satsene i denne tariff ligger adskillig over Advokatforeningens tariff. Foreningens begrunnelse i søknaden går bl.a. ut på at advokatene idag bare tar hånd om en liten del av inkassosakene, og at Advokatforeningen ikke gjør noe for at inkassosalærene skal holde seg på et rimelig nivå. Det er opplyst at flere andre byråer benytter tariffen som ligger høyere enn Advokatforeningens tariff.

2. Forholdet til debitor.

Overfor debitor opptrer inkassobyrået på kreditors vegne, og gjør dennes rettigheter gjeldende. Et grunnleggende utgangspunkt er at en forsømmelig debitor er forpliktet til å erstatte kreditor hans utlegg ved inndrivningen av fordringen. I bemerkningene til Advokatforeningens inkassotariff heter det således: "Salærene er avpasset etter hva skyldneren som følge av sin misligholdelse må ansees forpliktet til å erstatte skyldneren". At inkassogebyr kan kreves dekket av debitor, er også forutsatt i lovgivningen, se renteloven av 17. des. 1976 nr. 100 § 4 c (jfr. også Kruger Pengekrav, 1978, s. 402-407).

Kommer det til rettsavgjørelse, blir det domstolens sak å fastsette hva den betrakter som rimelig inkassosalær. Det har gjort seg gjeldende noen tvil om inkassosalær kan betraktes som en del av hovedstolen eller som en del av saksomkostningene (se Alten, Tvistemålsloven, note 1 til § 176, Bratholm - Hov Sivil rettergang s. 571, Kjæremålsutvalget i Rt. 1962 s. 1274, Hålogaland lagmannsrett 1985 m.fl. Eidsivating lagmannsrett standpunkt er, som det uttales av lagmannsrettens flertall i Rt. 1952 s. 1274, at salærkravet oppstår ved at fordringen går til inkasso, og altså foreligger allerede før saksanlegget og ikke oppstår i forbindelse med dette. Selv har jeg mest sympati for de synspunkter som mindretallet gjør gjeldende i denne sak, i tilknytning til praksis ved Oslo byrett. Det er imidlertid ikke nødvendig i den foreliggende sak å ta standpunkt til dette.

Det er nærmest en formsak om påstand og domsslutning skal nevne inkassosalær særskilt ved siden av saksomkostninger, eller om salæret skal innberagnes i saksomkostningene. Realiteten er, som det uttrykkes i kjennelsen i RG 1980 s. 633, at "vanligvis vil fulle saksomkostninger naturlig måtte omfatte en godtgjørelse til prosessfullmektigen både for inkasso og for arbeidet med rettsaken." Justitiarius i Oslo byrett har gitt en veiledende norm for saksomkostninger i veksel - og inkassosaker.

Her er det presisert at beløpet for saksomkostninger også omfatter inkassosalær. I brev av 26. juni 1981 har Justitiarius presisert at normen bare er av veiledende karakter, og at det er vedkommende dommer som i den enkelte sak avgjør om og i tilfelle med hvilket beløp saksomkostninger skal tilkjennes. Det er altså ingen ubetinget automatikk mellom det salær som kreditor må betale etter avtalen med byrået og det det han har krav på å få refundert hos debitor. Hvis debitor ikke frivillig betaler det inkassosalær han blir avkrevd, er det først ved rettens avgjørelse at forholdet i så måte blir klarlagt.

Av de rettsavgjørelser som foreligger om debitors plikt til å betale inkassosalær, får man inntrykk av at domstolene uten videre godtar Advokatforeningens tariff (se særlig RG 1958 s 31 og RG 1980 s 633). Også den veiledende tariff som Justitiarius i Oslo byrett har fastsatt, bygger så vidt jeg forstår på Advokatforeningens tariff. Dermed er ikke sagt at dette er noen grense oppad. Jeg har ikke kjennskap til om debitors plikt til å betale inkassobyråtariffen som avviker fra Advokatforeningens, er blitt satt på spissen ved domstolene. Heller ikke har jeg tilstrekkelig kjennskap til inkassobransjen til å gjøre meg opp noen bestemt mening om tilknyngen av tvml. § 176 på dette punkt. Det er imidlertid opplyst at enkelte forliksråd ikke godkjenner andre salærer enn Advokatforeningens. Etter tvml. § 176, 1. ledd skal erstatning for saksomkostninger omfatte alle omkostninger parten har hatt med saken "for så vidt de etter skjønn var nødvendige for å få saken betryggende utført". Hvis det er så at inkassovirksomheten etter hvert er gått over mer og mer fra advokater til

7.

inkassobyråer, kan det reises spørsmål om om det er rimelig at kreditor bare skal få dekket sine omkostninger etter Advokatforeningens satser. Det avgjørende etter loven er hva som er nødvendig. Det må derfor bli et vesentlig moment om det er tilstrekkelig tilgang på advokatbistand for inkasso, eller om kreditor faktisk er nødt til å vende seg til et inkassobyrå.

3. SÆRSKILT OM SAKALT RISIKOPREMIE.

En del av et inkassobyrås oppdrag viser seg å bli mislykket idet debitor ikke er betalingsdyktig. Også arbeid og utlegg i forbindelse med slike mislykkede oppdrag må inkassobyrået naturligvis ha dekket, men dette kan skje på forskjellig måte. Det mest nærliggende er at vederlaget belastes vedkommende oppdragsgiver. Dette er utgangspunktet i Advokatforeningens tariff, men det modifiseres med følgende bestemmelse: "Siden arbeidet med de mislykkede oppdrag neppe er mindre krevende enn arbeidet med de vellykkede, vil vel regelen om halvt salær i realiteten bety at de mislykkede oppdrag i noen grad subsidieres av de vellykkede. Hensikten er formodentlig å mildne kreditors bitterhet over å få presentert en større regning for et arbeid som ikke har ført til noe resultat.

En annen mulig fremgangsmåte er at salær bare beregnes av vellykkede oppdrag (no cure no pay"), og at salæret for disse settes så rommelig at det totalt gir en rimelig fortjeneste for hele virksomheten.

Justitia har valgt en tredje fremgangsmåte, nemlig å beregne en "risikopremie" på $\frac{1}{2}$ % av inkassobeløpet, minimum kr. 30,-, som bare belastes de vellykkede oppdrag (se Leveringsbetingelser pkt. 6 og 7). Så vidt jeg kan se, er det ikke noe realitetsforskjell mellom denne fremgangsmåte og den foregående. Forskjellen er bare den formelle at vederlaget for de mislykkede oppdrag fremtrer som en særskilt post (risikopremie) i stedet for å være inkludert i det vanlige salær. Etter hva De har opplyst, har også andre byråer benyttet seg av ordningen med inkassoriskpremie.

Til illustrasjon av hvordan Justitias inkassosalærer ville stille seg hvis inkassoriskpremie hadde vært innregnet i inkassosalæret, har jeg utarbeidet følgende tabell. I første rubrikk har man Advokatforeningens veiledende satser, i annen rubrikk forslaget fra Norske Inkassobyråers Forening om veiledende tariff. Tallene i parentes gjelder fordringsbeløp som ikke er nevnt spesielt vedkommende tariff, men som her er tatt med for sammenligningens skyld. Advokatforeningens tariff har noen flere trinn enn forslaget fra Norges Inkassobyråers Forening og intervallene er også noe forskjellige. For Justitia er det regnet minimumstillegget kr. 30 for beløp inntil kr. 5.000,-. For høyere beløp er det, for å forenkle sammenligningen, regnet med $\frac{1}{2}$ % av det høyeste beløp i vedkommende intervall. Tallene for Justitia er derfor litt for høye for mellomliggende beløp. Er hovedstolen på kr. 6.000, vil således risikotillegget etter Justitias satser være kr. 30,-, mens det i tabellen er regnet med $\frac{1}{2}$ % av kr. 7.500, altså kr. 37,50.

Størrelse	Advokatforeningen	Justitia	Foreningens forslag
Inntil kr. 200	80	130	100
" 250	(100)	130	100
" 400	100	130	150
" 500	(120)	(150)	150

"	600	120	(150)	150
"	800	140	170	(250)
"	1,000	160	190	250
"	1,500	240	270	400
"	2,000	300	330	450
"	2,500	350	380	500
"	5,000	550	580	700
"	7,500	750	7787,50	1,100
"	10,000	950	1,000	1,500
"	15,000	1,150	1,225	2,000
"	20,000	1,300	1,400	2,300
"	35,000	1,450	1,625	2,700
"	50,000	1,600	1,850	3,000
"	75,000	1,900	2,275	3,500
"	100,000	2,250	2,750	4,500
"	200,00	3,250	4,250	2 % av over-
				overskytende,
"	250,000	3,750	5,000	
		1% av over-	1% av over-	
		skytende	skytende	

Som man vil se, ligger Justitias satser hele veien under foreningens forslag til veiledende tariffer, bortsett fra de aller minste beløp. For større fordringer er forskjellen meget betydelig. For et beløp på kr. 250,000 vil således salæret for Justitiaværet kr. 5000,-, mens det etter foreningens forslag vil være 7,500 (4,500 + 2% av 150,000). Etter hva jeg har fått opplyst, finnes det inkassobyråer som opererer med satser som for store kravs vedkommende ligger over foreningens forslag.

I forholdet til kreditor (oppdragsgiveren) skaper systemet med risikopremie ikke noe rettslig problem. Det er et avtalevilkår som han har gått inn på. Derimot kan man spørre om en slik risikopremie kan avkrevnes debitor. Det kan anføres at han derved belastes med omkostninger for byråets arbeide med andre krav -

Jeg tror neppe dette argument kan være avgjørende. Jeg kan som før nevnt ikke se noen reell forskjell etter som byrået tar seg betalt for de mislykkede oppdrag ved en høyere tariff for de vellykkede eller ved at det beregnes et risikotillegg som belastes disse. Det kan diskuteres hvor langt debitors plikt til å betale inkassosalær går. Jeg viser om dette til det jeg har sagt i pkt. 2 om forholdet til domstolene. Hvilken betegnelse som er valgt ved beregningen, kan neppe ha noen betydning.

4. Spørsmålet om underslag overfor oppdragsgiverne.

I Deres brev av 18. november 1982 har De gjengitt politiets gjerningsbeskrivelse i siktelsen for underslag, og har stilt spørsmål om debitering av inkassorisikopremie og saksomkostninger er underslag etter strl. § 256 jfr. § 255 under forutsetning av at belastningene er hjemlet i henhold til "Leveringsbetingelsener" (eller den tidligere standardavtale).

Svar: Det er klart at det ikke er underslag hvis debiteringen har hjemmel i avtalen mellom partene. Om Justitia har gitt tilstrekkelig spesifisering av belastningene overfor oppdragsgiveren er for så vidt irrelevant.

Etter hva De har opplyst forelå det skriftlig avtale med oppdragsgiveren i ca 80% av tilfellene. I de øvrige tilfeller står man overfor spørsmålet

om ikke byråets vanlige vilkår må gjelde for oppdraget selv om det ikke er truffet noen uttrykkelig svtale om dette. Jeg behøver ikke gå nærmere inn på den generelle diskusjon om forutsetningene for at standardvilkår skal ansees som del av avtalen selv om den annen part ikke har kjent dem.

I dette foreliggende tilfelle gjelder det størrelsen av vederlaget for inkassosbyråets ytelse. Hvis det ikke er sluttet særlig avtale om dette, må utgangspunktet være at kunden må betale det vanlige vederlag (jfr. prinsippet i kjøpsloven § 5 om fastsettelsen av prisen ved kjøp når størrelsen av kjøpesummen ikke er avtalt). Legger man dette til grunn, vil det i alminnelighet ikke spille noen rolle for forholdet mellom partene om det er truffet uttrykkelig avtale om inkassorisikotillegget eller ikke.

Jeg tilføyer at selv om det skulle være foretatt belastninger som går ut over det som byrået hadde rett til etter avtalen med kreditor, er ikke spørsmålet om straffeansvar dermed avgjort. Strl. § 255 krever den hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Gjerningsmannen må være klar over at vinningen er uverrettiget. Har han, f.eks. på grunnlag av en feiltolking av avtalen, trodd at en debitering var berettiget, utelukker dette den hensikt å skaffe seg en uberettiget vinning. Om vilfarelsen kan legges ham til last som uaktsom, er det ikke tilstrekkelig til ansvar. Etter sikker praksis betraktes villfarelsen i slike tilfeller som en villfarelse om faktum, jfr. strl. § 42 (se Alminnelig strafferett, 1974, s. 258 - 260, Formuesforbrytelsene, 1975, s. 53, jfr. s. 19-20 og s. 23).

Det samme skyldkrav må foreligge for at lederen skal bli ansvarlig for feilaktige disposisjoner av de underordnede. Han kan bli ansvarlig for en praksis som han selv har instruert om eller som han ikke har grepet inn overfor. Men forutsetningen er at han har vært klar over at det er en praksis som byrået ikke hadde rett til etter avtalen med oppdragsgiverne.

5. Spørsmålet om bedrageri overfor debitorene.

I Deres brev av 18. november 1982 har De gjentatt politiets gjerningsbeskrivelse i siktelsen for bedrageri, og har stilt spørsmål om forholdet er bedrageri i relasjon til strl. § 271 jfr. § 270.

Det fremgår av gjerningsbeskrivelsen at bedragerisiktelsen knytter seg til at debitor er belastet med inkassorisikopremie, som igfølge siktelsen uriktig er betegnet som "kreditoromkostninger". Så vidt jeg forstår gjelder siktelsen både de tilfeller hvor slik risikopremie uttrykkelig er avtalt med oppdragsgiveren (i Leveringsvilkår eller standardavtale), og de tilfeller hvor det ikke foreligger slik uttrykkelig avtale. Som det fremgår av det jeg har sagt under pkt. 4, vil det i alminnelighet ikke spille noen rolle for forholdet mellom oppdragsgiveren og byrået om det foreligger slik uttrykkelig avtale. Jeg finner også at drøftelsen om forholdet til debitor kan skje under ett for de to situasjoner.

For straff etter § 270 kreves objektiv (1) at gjerningsmannen fremkaller, styrker eller utnytter en villfarelse, (2) at han derved forleder den annen til en handling som (3) volder tap eller fare for tap.

Subjektivt kreves (1) fortsett som dekker det objektive gjerningsinnhold, (2) den hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning.

Det første spørsmål er om det kan sies at det er uriktig - og følgelig leder til en villfarelse hos debitor - at risikopremien er betegnet som "kreditors omkostninger". Faktisk er det jo en omkostning som kreditor etter avtale med byrået har påtatt seg å dekke som en del av vederlaget for

byråets assistanse. Rent bokstavelig er betegnelsen derfor ikke uriktig. Men betegnelsen er ikke særlig egnet til å gi debitor noen oppfatning om hva slags omkostninger det er tale om. Siden "kreditors omkostninger" er oppført som egen post ved siden av inkassosalæret, vil uttrykket hvis debitor i det hele tatt reagerer over det - antakelig helst lede tanken til omkostninger av en annen karakter. Dette blir faktisk spørsmål som jeg formodervil bli klarlagt gjennom vitneførsel i saken.

Hvis man legger til grunn at betegnelsen "kreditoromkostninger" er misvisende og har ledet til en villfarelse hos debitor, neste spørsmål om debitor derved er forledet til å betale riskpremien. Dette forutsetter at det er årsakssammenheng mellom vilfarelsen og betalingen. Spørsmålet er altså: Ville han ha unnlatt å betale hvis det f.eks. i inkassobrevet hadde vært brukt uttrykket inkassorisikopremie i stedet for kreditoromkostninger? Også dette er et bevisspørsmål. Selve uttrykket "inkassorisikopremie" ville neppe ha gitt debitor noen forestilling om hva det dreiet seg om. Det kan imidlertid sies at selve uttrykket kunne ha vakt debitors oppmerksomhet, og derved gitt mulighet for protest. På den annen side kan det spørres om ikke også uttrykket "kreditoromkostninger" kunne gi debitor tilsvarende grunnlag for å forhøre seg om hva betegnelsen tok sikte på.

Hvis man antar at det foreligger både en villfarelse og en forledelse, blir det tredje spørsmål om betalingen har voldt tap eller fare for tap. Svaret her beror på om debitor var forpliktet til å betale også den del av inkassosalæret som er betegnet som inkassorisikopremie. Om dette viser jeg til drøftelsen under pkt. 3 foran.

Så langt om de objektive vilkår for bedrageriansvar. Det reiser seg, som man ser, en rekke faktiske og rettslige spørsmål som må besvares til siktedes ugunst for at man skal kunne svare ja på skyldspørsmålet. Finner man at de objektive vilkår for slik straff foreligger, blir videre spørsmålet om de subjektive vilkår. Forsett og den hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Jeg skal begrense meg til noen ord om kravet til vinnings hensikt.

Så vidt jeg forstår må vinningen i tilfelle være oppnådd for kreditor. Inkassobyrået har jo sitt krav på risikopremie etter avtalen med kreditor. Når debitor betaler risikopremie, betyr dette at kreditor får dette utlegget refundert.

Om hva som ligger i kravet til vinnings hensikt, viser jeg pkt. 4 foran. Det som der er sagt i forhold til siktelsen for underslag, gjelder tilsvarende for bedragerisiktelsen. Siktede må ha vært klar over at byrået krever debitor noe som det ikke hadde rett til.

Oslo, den 27. januar 1983
Johs. Andenæs